

Напрямок конференції: 6. *Проблеми теорії та практики навчання мови в закладах середньої освіти.*

УДК 373.5.016:811.161.2]:159.9

Огарь Юлія Віталіївна,

аспірант кафедри української мови

Інституту філології

Київського університету імені Бориса Грінченка

АНАЛІЗ ГРАМАТИЧНИХ ПОМИЛОК У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ НОРМАТИВНОГО МОВЛЕННЯ УЧНІВ ЛІЦЕЮ

У статті здійснено аналіз граматичних помилок у процесі формування нормативного мовлення учнів ліцею, узагальнено педагогічний досвід та виокремлено типові граматичні помилки (морфологічні та синтаксичні).

***Ключові слова:** граматичні помилки; ліцей; мовна особистість; мовна норма; узагальнення і систематизація знань.*

Визначальним критерієм сформованості мовної особистості є показник рівня нормативного мовлення випускника закладу загальної середньої освіти. Свідоме володіння мовою зосереджується на засвоєнні комплексу теоретичних знань та їхньому практичному застосуванні.

На думку Н. Дикої, «основне завдання шкільного курсу української мови полягає у формуванні культури мовлення учнів, тобто в забезпеченні вміння змістовно і грамотно (на всіх виучуваних рівнях – фонетичному, лексичному, словотворчому, граматичному, правописному та стилістичному) обмінюватися думками. Обов'язок учителя-словесника навчити дітей вільно володіти мовою, що функціонує у двох формах – усній і писемній. Підвищення рівня культури усного і писемного мовлення є однією з найактуальніших проблем, що постають перед школою» [1, с.211].

«Граматична правильність мовлення є одним із рівнів культури мовлення, першим найважливішим ступенем засвоєння літературної мови, а культуру мовлення М. Пентилюк та О. Попова вважають найвищим ступенем оволодіння літературною мовою та основою комунікативної компетентності мовця» [2, с. 126].

Граматичні помилки у мовленні різних категорій мовців були предметом вивчення багатьох лінгвістів та лінгводидактів (Ф. Бацевич, О. Біляєв, О. Горошкіна, Н. Дика, С. Караман, О. Караман, Т. Ладиженська, Л. Мацько, Я. Мельничайко, М. Пентилюк, О. Попова, Т. Симоненко, О. Текучов, Г. Шелехова та ін.).

Граматична норма, на думку науковців, слугує своєрідним фільтром, адже регулює практику використання мовних одиниць у конкретних актах мовлення, дозволяє реалізацію можливостей, закладених у граматичній системі, а також фільтрує зміни, накопичені в мовленнєвих актах (текстах) та узагальнені узусом (поширеною практикою вживання), перш ніж ці зміни потраплять у систему [2, с. 126].

Порушення граматичної норми у мовленні учнів пов'язано з недотриманням закономірностей і правил на морфемному, словотвірному, морфологічному та синтаксичному рівнях.

Діагностика рівня мовнокомунікативної компетентності учнів 10–11 класів сприяла з'ясуванню типових граматичних помилок під час вивчення української мови.

Морфемні та словотвірні помилки зазвичай спричинені уживанням нехарактерних для української мови словотворчих засобів (найчастіше суфіксів) та ненормативним поєднанням твірної основи та словотворчої морфемі в складених словах – прекрасніший, касирша, помінять тощо.

Морфологічні помилки – це вид граматичних помилок, що виявляються в порушенні творення граматичних форм (роду, числа, відмінка, ступеня порівняння, особи, часу, способу, стану, виду тощо), викривленні морфемної будови слова (див.рис.1,2).

<p>ІМЕННИКОВІ</p>	<ul style="list-style-type: none"> • неправильне вживання відмінкових форм: <i>водой, по полям, Тараса Шевченко;</i> • неправильне вживання числових форм: <i>не відчувала щастів,</i> • неправильна родова кваліфікація форм: <i>далекий путь, запашина шампунь, веселе какаду.</i>
<p>ПРИКМЕТНИКОВІ</p>	<ul style="list-style-type: none"> • неправильне утворення форм ступенів порівняння якісних прикметників: <i>найбільш новіший, красивіший, білосніжніший.</i>

<p>ЧИСЛІВНИКОВІ</p>	<ul style="list-style-type: none"> • неправильне утворення форм числівників: <i>шестидесяти, сороками, двох стами;</i> • неправильне утворення форм на позначення часу: <i>без десяти третя, десять годин, дев'ять п'ятнадцять.</i>
<p>ЗАЙМЕННИКОВІ</p>	<ul style="list-style-type: none"> • неправильне утворення відмінкових форм займенників: <i>завдяки ній;</i> • неправильне вживання форм їх (їхній): <i>їх праця.</i>

Рис.1. Типові морфологічні помилки (іменні)

<p>ПРИСЛІВНИКОВІ</p>	<p>ДІЄСЛІВНІ</p>
<ul style="list-style-type: none"> • неправильне утворення форм ступенів порівняння якісних прислівників: <i>більш кмітливіше, найбільш вдало.</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • неправильне утворення особових форм дійсного способу: <i>хотять, їсиш, мріять;</i> • неправильне утворення форм наказового способу: <i>давайте писати, пишемо, йдемо;</i> • неправильне утворення форм дієприкметників: <i>працюючий на підприємстві, живучий поверхом вище;</i> • неправильне утворення форм дієприслівників: <i>Малюючи картину, я мріяв про успіх.</i> • неправильне утворення форм на -но, -то: <i>Контрольну роботу було зіпсунуто.</i>

Рис.2. Типові морфологічні помилки (дієслівні)

Синтаксичні помилки спричинені незабезпеченням передбаченої граматичним ладом української мови побудови конструкцій (словосполучень, речень, надфразних єдностей) відповідно до усталених моделей синтаксичних зв'язків і відношень (див.рис.3).

СЛОВСПОЛУЧЕННЯ	ПРОСТЕ РЕЧЕННЯ	СКЛАДНЕ РЕЧЕННЯ
<ul style="list-style-type: none"> • неправильне узгодження: <i>красивий Чикаго;</i> • неправильне безприйменникове керування: <i>навчання музиці;</i> • неправильному виборі прийменника: <i>сміятися над братом, комітет по справам захисту тварин;</i> • уживанні одного прийменника в значенні іншого: <i>Я писав роботу біля року.</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • неправильна координація підмета й присудка: <i>Ви правильно зробила мені зауваження;</i> • неправильна побудова речень із дієприслівниковим (дієприкметниковим) зворотами: <i>Вийшовши з лісу, нас вразила чисельність сільських хат;</i> • порушення необхідного порядку слів: <i>Учнів одинадцятого класу щиро вітаємо з успішним завершенням іспитів.</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • відрив підрядного означального речення від пояснюваного слова: <i>Вчитель попросив учнів бути уважнішими, що навчаються в одинадцятому класі;</i> • недоречне використання або невикористання сполучного засобу: <i>Я знаю дівчину, що склала ЗНО на 200;</i> • поєднання речень недоречними засобами (повторенням і, також, поперше, з другого боку, але, проте, а, бо, тому що).

Рис.3. Типові синтаксичні помилки

Отже, аналіз граматичних помилок у мовленні учнів ліцею під час вивчення української мови в закладах загальної середньої освіти сприяв з'ясуванню рівня сформованості мовнокомунікативної компетентності старшокласників й проаналізувати їхню готовність до впровадження експериментальної методики задля оптимізації рівня грамотності.

Список використаних джерел

1. Дика Н. М. Засвоєння синтаксичних та стилістичних норм літературної мови учнями загальноосвітніх навчальних закладів. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія №5. Педагогічні науки: зб.наукових праць, 8 (3). С. 211–218.
2. Пентиліук М. І. Попова О. А. Граматично правильне мовлення як основа запобігання комунікативній девіантності. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». Острог : Вид-во НаУОА, 2017. Вип. 68. С. 124–131.
3. Словник-довідник з української лінгводидактики / Кол. авторів за ред. М. І. Пентиліук. Київ: Ленвіт, 2015. 320 с.